

VARFÖR ANLITAS INTE DOMSTOLAR I AFFÄRSTVISTER?

Författare: Helen Lehto. Helen är advokat och delägare på Dittmar & Indrenius Advokatbyrå Ab i Helsingfors, Finland. Hon arbetar med tvistelösning i alla dess former, främst dock internationella skiljeförfaranden men även domstolsprocesser och medling. Hon skriver också på en doktorsavhandling om mellanstatliga skiljeförfaranden och därtill relaterade jurisdiktionsfrågor vid Åbo universitet.

1. Ingress

Syftet med detta referat är att besvara frågan: *Varför anlitas inte domstolar i affärstvister?* I stället för tvistelösning i allmänna domstolar väljer affärsjuridiska parter ofta någon form av alternativ tvistelösning. Populärast av dessa torde vara skiljeförfarande. Skiljeklausuler ingår ofta i kommersiella avtal och avtalsparterna väljer därmed att hänvisa sina tvister till skiljeförfarande i stället för till allmänna domstolar.

Detta referat kommer därför att fokusera på vilka som är de bakomliggande orsakerna till skiljeförfarandets popularitet i jämförelse med tvistelösning i allmänna domstolar samt eventuella bakomliggande orsaker för att kommersiella tvister inte alltid behandlas i allmänna domstolar. Beror fenomenet på upplevda brister i de allmänna domstolarna eller är det helt enkelt för att aktörerna väljer att lösa sina tvister på annat håll? Referatet kommer även att behandla möjliga faktorer som kunde göra de allmänna domstolarna mera attraktiva forum för handläggning av affärstvister. Däremot tar detta referat inte ställning till statistik kring affärsjuridiska parters tvistelösningpreferenser eftersom detta kommer att behandlas i ett separat inledande föredrag.

2. Eventuella bakomliggande orsaker till att kommersiella tvister inte behandlas i allmänna domstolar

2.1. Allmänt

I Finland behandlas affärstvister förhållandevis sällan i allmänna domstolar. Bland andra den finska rättsvetaren Mikko Tulokas har i en artikel från 2005 konstaterat att den relativa andelen tvistemål i finska domstolar har varit i stadig nedgång och att tvister gällande affärlivet är relativt ovanliga i domstolar.¹ Sedan dess har skiljeförfarandets popularitet fortsatt att växa och skiljeförfarande har ofta ansetts vara den ledande tvistlösningsmetoden för kommersiella tvister, speciellt i internationella avtalsrelationer.² I detta kapitel behandlas eventuella bakomliggande orsaker som kommersiella parter kan anse vara nackdelar med tvistelösning i allmänna domstolar och som kan få dem att istället välja skiljeförfarande.

2.2. Offentlighet

Både rättsprocessen och själva avgörandet är i huvudregel offentliga i allmänna domstolar, vilket av kommersiella parter kan upplevas som en nackdel.³ Trots möjligheten att begära sekretess finns det en risk att domstolen avslår begäran. Vidare är det ett faktum att även om något förklaras sekretessbelagt, är sekretesstiden vanligtvis begränsad (ofta till 10–20 år). Detta leder till att det som belagts med sekretess likväl blir offentligt efter ett visst antal år. Även om en del av processen eller dokumentationen förklaras sekretessbelagd är den ofta till de övriga delarna offentlig och kan därmed dra till sig uppmärksamhet i t.ex. media.

2.3. Handläggningstider samt resursbrist

Valet att hänföra tvister till skiljeförfarande i stället för allmänna domstolar påverkas också av den rådande situationen i domstolarna samt den samhällseliga debatten kring den. Av betydelse är hur välfungerande de allmänna domstolarna upplevs av aktörerna på marknaden.

I Finland har domstolarna dessvärre haft relativt knappa resurser under en längre tid. De knappa resurserna har avspeglat sig i långa handläggningstider, som dessvärre länge fortsatte att förlängas. Detta dröjsmål i avgörandena har haft en negativ inverkan på parternas rättssäkerhet.⁴

¹ Tulokas, Mikko: [Välímiesmenettely ja tuomioistuimet](#), s. 88 i verket Turunen, Santtu (toim.): [Conflict Management – Riidanratkaisun uusi maailma](#), Edita 2005.

² [Guide-till-Kommersiell-tvistlosning-4u-2021_UNSECURE.pdf \(mannheimerswartling.se\)](#)

³ Se t.ex. den finska Lagen om offentlighet vid rättegång i allmänna domstolar, 1 §.

⁴ Se bl.a. Domstolsväsendets bokslut 2023:

https://tuomioistuinvirasto.fi/material/sites/tuomioistuinvirasto/liitteet/bt8mh2chn/Tuomioistuinelaitoksen_tilinpaatos_vuodelta_2023_KPY_155.pdf, Domstolsväsendets bokslut 2022:

Resursbristen har grundat sig i en otillräcklig basfinansiering.⁵ Enligt Domstolsverkets uppskattningar från år 2023 beräknas domstolsväsendet ha ett permanent behov av en årlig tilläggsfinansiering på ca 30 miljoner euro. Att få styr på handläggningsköerna samt att förkorta handläggningstiderna skulle enligt Domstolsverkets beräkningar dessutom kräva en ytterligare finansiering på ca 8 miljoner euro per år.⁶ Lyckligtvis har domstolsväsendets ovannämnda resursbrist och behov av tilläggsfinansiering sedermera också uppmärksammats av den nya regeringen. Domstolsväsendet har bland annat beviljats en tilläggsfinansiering i planen för de offentliga finanserna 2024–2027.⁷ Domstolsverkets basfinansiering och verksamhetsförutsättningar kan därmed anses ha något förbättrats, vilket även Domstolsverket har understrukt i sitt bokslut från år 2023.⁸ Ändå kvarstår en uppfattning om långa behandlingstider som starkt förknippade med allmänna domstolar.

2.4. Kostnader gällande ändringssökande

En fördel med de allmänna domstolarna är att deras rättegångsavgifter generellt är billigare än avgifterna för ett skiljeförfarande, där parterna direkt betalar skiljedomarnas arvoden samt administrativa avgifter till ett eventuellt institut som administrerar tvisten. Dock leder skiljedomars slutgiltighet ofta till att rättegångskostnaderna som parterna betalar till sina ombud samt de totala kostnaderna för hela processen ändå blir lägre i skiljeförfarande än i allmänna domstolar, där

https://tuomioistuinvirasto.fi/material/collections/20230303111938/HqbONVZDj/Tuomioistuinlaitoksen_tilinpaaos_vuodelta_2022_KPY_155.pdf, YLE: Helsingin hovioikeuden vuodet 2024 ja 2025 alkavat olla pääkäsitteilyjen osalta loppuunmyytyjä: <https://asianajajaliitto.fi/2023/11/yle-helsingin-hovioikeuden-vuodet-2024-ja-2025-alkavat-ollaa-paakasittelyiden-osalta-loppuunmyytyja/>,

⁵ Se bl.a.: Domstolsväsendets bokslut 2022: https://tuomioistuinvirasto.fi/material/collections/20230303111938/HqbONVZDj/Tuomioistuinlaitoksen_tilinpaaos_vuodelta_2022_KPY_155.pdf, s. 5; Justitieministeriets publikationer, Bedömningspremeria av arbetsgruppen för utveckling av rättskipningen: https://julka-isut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164391/OM_2022_39_ML.pdf?sequence=1&isAllowed=y, s. 93.

⁶ Domstolsväsendets verksamhets- och ekonomiplan 2024-2027, https://tuomioistuinvirasto.fi/material/sites/tuomioistuinvirasto/liitteet/aejgkzpe7/TIL_toiminta- ja_taloussuunnitelma_2024-2027_liitteinen.pdf, s. 17; Domstolsverkets pressmeddelande, Den nya regeringen identifierar domstolsväsendets behov, 29.8.2023: <https://tuomioistuinvirasto.fi/sv/index/ajankohtaista/publikationer/2023/dennyaregeringenidentifierardomstolsvasendetsbehov.html>.

⁷ Domstolsverkets pressmeddelande 6.3.2024, År 2023 förbättrades domstolsväsendets verksamhetsförutsättningar: <https://tuomioistuinvirasto.fi/sv/index/ajankohtaista/publikationer/2024/ar2023forbattradesdomstolsvasendetsverksamhetsforutsattningar.html>; Domstolsverkets pressmeddelande 19.12.2023, Nästa år rekryteras över hundra nya arbetstagare till domstolarna: <https://tuomioistuinvirasto.fi/sv/index/ajankohtaista/publikationer/2023/nastaarrekryterasoverhundranyaarbetstagaretilldomstolarna.html>.

⁸ Domstolsväsendets bokslut år 2023: https://tuomioistuinvirasto.fi/material/sites/tuomioistuinvirasto/liitteet/bt8mh2chn/Tuomioistuinlaitoksen_tilinpaaos_vuodelta_2023_KPY_155.pdf. Se även Domstolsverkets pressmeddelande: År 2023 förbättrade domstolsväsendets verksamhetsförutsättningar, 6.3.2024, <https://tuomioistuinvirasto.fi/sv/index/ajankohtaista/publikationer/2024/ar2023forbattradesdomstolsvasendetsverksamhetsforutsattningar.html>.

möjligheten att söka ändring i tings- och hovrätternas avgöranden förlänger processen märkbart. Rättegångskostnaderna blir alltså ofta höga på grund av ändringssökande.

2.5. Möjligheter för domare att specialisera sig

En annan nackdel som affärsjuridiska parter kan uppleva är förenad med rättegångar i allmänna domstolar är att parterna inte kan välja sina domare. Många parter upplever att det är viktigt att kunna utse sina egna skiljedomare eftersom man vill ha möjligheten att välja en skiljedomare med en viss profil, som till exempel kan ha specialistkunskap gällande den substansjuridik som ska tillämpas på tvisten i fråga. Alternativt kan affärsjuridiska parter också vilja prioritera en viss branschkunsknad när de utser skiljedomare.

2.6. Verkställighet av avgöranden

I internationella tvister är det viktigt för parterna att en rättegång kulminerar i ett avgörande som är verkställbart i ett land där motparten kan antas ha egendom. Det kan ibland vara oklart vilka länder man kan komma att behöva verkställa ett avgörande i när en rättegång börjar. I andra fall är det uppenbart för parterna redan när de ingår ett visst avtal att internationell verkställighet av avgöranden kan komma att behövas. I båda fallen kan parterna välja att införa en skiljeklausul i sitt avtal.

3. Skiljeförfarandets främsta fördelar

3.1. Allmänt om skiljeförfarandets fördelar

Skiljeförfarandet anses allmänt ha flera fördelar. De främsta fördelarna har med förfarandets konfidentialitet, effektivitet, slutlighet samt skiljemännens expertis att göra.⁹ Även kommersiella skiljedomars relativt allmänna verkställbarhet hör till faktorerna som talar för skiljeförfarandets popularitet. Härnäst diskuteras dessa samt övriga fördelar i närmare detalj.

⁹ Se t.ex. [Roschier Dispute Index 2021](#), s. 10.

3.2. Förfarandets konfidentiella natur

Parterna till ett skiljeförfarande överenskommer ofta om att skiljeförfarandet ska vara konfidentiellt. Liknande stadganden finns även i diverse skiljedomsinstituts regler. Möjligheten till konfidentialitet har ofta ansetts vara en av de främsta fördelarna med skiljeförfarande.¹⁰ Konfidentialiteten kan vara en viktig aspekt för kommersiella aktörer med tanke på deras affärsverksamhet. Speciellt ifall det är frågan om stora och väletablerade företag kan informationen om en pågående rättegång ha långtgående följder för företagets rykte.

3.3. Förfarandets flexibilitet

I skiljeförfarande har parterna en reell möjlighet att påverka och avtala om förfarandets ramar i ljuset av tvistens natur. Parterna kan bland annat avtala om tillämplig lag, skiljedomsinstitut, tillämpliga skiljedomsregler, skiljedomarnas antal, i vilket land processen ska vara baserad och förfarandets språk samt handläggningens tidtabell. Parterna kan även påverka valet av skiljedomare. Detta möjliggör också att tvisten hänförs till skiljedomare med för den ifrågavarande saken relevant juridiskt eller annat (t.ex. tekniskt) specialkunnande. Det faktum att skiljedomen är verkställbar internationellt är även en bakomliggande faktor till skiljeförfarandets popularitet.¹¹

3.4. Effektivitet

Skiljeförfarande anses ofta vara både kostnads- och tidseffektivt då man jämför med de allmänna domstolarna. I allmänhet är skiljeförfarandet relativt snabbt, och det är även möjligt för parterna att avtala om förenklat förfarande som är tänkt att ytterligare förkorta handläggningstiden. Man kan t.ex. jämföra finska Centralhandelskammarens skiljedomsinstitut – The Finland Arbitration Institute (FAI) där förfarandet under vissa tidsperioder i medeltal tagit ca 8 månader (eller bara ca 5 månader för förenklade förfaranden) med de finska tingsrätterna där det år 2021 rapporterades över 2 000 tvistemål med en handläggningstid på över 12 månader. Vidare var den genomsnittliga handläggningstiden för civilmål som avgjorts i huvudförhandling i de finska tingsrätterna 13,2 månader år 2020.¹²

3.5. Valet av skiljedomare och skiljedomarnas specialexpertis

¹⁰ Liljeström, Robert (2011): [Confidentiality in Arbitration; A Finnish Perspective](#), s. 509.

¹¹ Liljeström, Robert (2011): [Confidentiality in Arbitration; A Finnish Perspective](#), s. 509-510.

¹² Se t.ex.: [EDK-2021-AK-395201.pdf \(eduskunta.fi\)](#), s. 2–3 och 5.

En annan av skiljeförfarandets fördelar har ansetts vara möjligheten för affärsjuridiska parter att anförtro lösandet av tvisten till en person de litar på eller uppfattar som sakkunnig.¹³ Parterna har alltså en möjlighet att utse skiljedomare med nödvändig expertis i den specifika tvisten, och skiljedomaren behöver nödvändigtvis inte ha en juridisk utbildning. T.ex. en av tre skiljedomare kan vid behov vara en teknisk expert, vilket ibland kan vara ändamålsenligt till exempel i entreprenadtvister.

3.6. Avgörandets slutlighet

En skiljedom är slutlig och går inte att överklaga. Endast i undantagsfall väcks en ogiltighets- och/eller klandertalan, som i praktiken relativt sällan brukar leda till att domen ogiltigförklaras. Genom skiljeförfarande undgår parterna därmed möjligheten att överklaga domen och därmed även risken att processen förlängs på ett märkbart sätt. Denna aspekt hör starkt ihop med förfarandets tidseffektivitet; eftersom skiljedomen inte är överklagbar är processen också betydligt mycket kortare. Parterna undgår även de tilläggskostnader som följer på ändringssökandet i de allmänna domstolarna.

3.7. Avgörandets verkställighet

Kommersiella skiljedomar är i regel verkställbara även internationellt. Den internationella verkställigheten följer oftast ur New York-konventionen, som ca 170 stater har anslutit sig till. Detta är en stor fördel för skiljeförfarande när man jämför med utländska civilrättsliga domar (allmän domstol) som inte alltid erkänns och verkställs i Finland. Verkställigheten kräver en internationell överenskommelse som är bindande för Finland, och/eller kan också följa av EU- eller nationell lagstiftning. För affärsjuridiska parter som gör internationella avtal kan detta vara en stor nackdel med domstolsförfarande, om avgörandet som processen resulterar i inte vid behov går att verkställa i det land där motparten har signifikant egendom.

4. Möjliga lösningar på problemet

Detta kapitel kommer att kort behandla åtgärder som kunde göra domstolsprocessen mer attraktiv för affärsjuridiska parter. Strukturen kommer att vara den samma som för kapitlet gällande

¹³ Turunen, Santtu: [Välimiehen riippumattomuus ja puolueettomuus – käsitteellinen mahdottomuus?](#) s. 103 i verket Turunen, Santtu (toim.): [Conflict Management – Riidanratkaisun uusi maailma](#), Edita 2005

skiljeförfarande, eftersom det kunde gagna domstolarna att anamma en del av fördelarna med skiljeförfarande i den mån det är möjligt inom ramarna för domstolsverket.

4.1. Konfidentialitet, flexibilitet och effektivitet

Konfidentialiteten kan vara en relativt svår nöt att knäcka på grund av offentlighetsprincipen. Affärsjuridiska parter kommer sannolikt alltid att behöva ta risken att det material som skickas in till domstolarna inte kommer att sekretessbeläggas, och att rättegångens existens är offentlig information. Däremot kunde det vara möjligt att få in något mer flexibilitet och effektivitet i domstolsprocessen. Trots eventuellt kvarstående resursbrist anser denna referent att en processtidtabell (i vilken domarna och parterna försöker att förutse och schemalägga de kommande faserna av processen så långt det är möjligt) med fördel kunde upprättas i ett tidigt skede av processen, till exempel under ett muntligt förberedelsesammanträde eller via e-postkorrespondens efter att ett ärende har anhängiggjorts vid tingsrätten. Även om handläggningstiderna eventuellt ändå förblir långa på grund av resursbrist, och domaren eller domarna ytterst bestämmer t.ex. hur många skriftliga inlagor som parterna får komma in med, skulle en processtidtabell som diskuteras parterna och domare emellan ändå kunna ge parterna större möjligheter att påverka processens gång och få en översikt över dess kommande faser redan i ett tidigt skede av processen. Att fastslå en längre gående processtidtabell redan i ett tidigt skede kunde även öka handläggningens effektivitet.

4.2. Domarnas expertis samt avgöranden verkställighet

Det är antagligen inte realistiskt att tänka sig att affärsjuridiska parter skulle få välja sina egna domare i allmänna domstolar. Däremot kunde sagda parter i en större mån än tidigare överväga att då det är möjligt genom prorogationsavtal avtala om behörig domstol, i det fall att man anser att en viss domstol besitter en större kompetens eller i övrigt är bäst lämpad att handlägga tvister som uppkommer med anledning av ett visst avtal. Internationella prorogationsavtal kan i vissa fall också bidra till att lösa domstolsavgöranden internationella verkställighetsproblematik; om man avtalar om att ge ett visst lands domstolar behörighet över en specifik tvist, kan detta också leda till att det sedermera givna avgörandet är lättare att verkställa antingen i just det landet som har behörighet över tvisten, eller i något annat land som har gjort ett avtal om domars verkställighet med landet där den behöriga domstolen ligger. Vidare kunde domare i större mån än idag ges

möjlighet att specialisera sig inom vissa typer av ärenden och/eller substansjuridik, vilket också sedan skulle beaktas i domstolarnas interna fördelning av ärenden.

4.3. Avgörandets slutgiltighet samt ändringsökande

Det vore inte ändamålsenligt att avskaffa rätten att överklaga ett av allmänna domstolar givet avgörande. Dock kan affärsjuridiska parter i civilrättsliga tvister där förlikning är tillåten överväga att upprätta ett förlikningsavtal i vilket man till exempel förbinder sig att inte överklaga ett av tingsrätten redan givet avgörande. Detta förkortar tiden som annars hade spenderats på ändringsökande, men förutsätter naturligtvis ett samtycke som kan vara svårt att få av en med avgörandet missnöjd part. Dock är det möjligt att även den missnöjda parten ser värdet i att avsluta processen och frigöra de resurser samt undvika de kostnader som är förenade med ett överklagande, och på dessa eller andra pragmatiska grunder går med på en förlikning.

Dessutom kan man i Finland i vissa fall söka ändring i ett avgörande som meddelats av tingsrätten direkt till Högsta domstolen i stället för hovrätten (s.k. "*prejudikatbesvär*"), om Högsta domstolen beviljar tillstånd. Även om detta, som namnet indikerar, förutsätter en prejudikatgrund och är förknippat med risken att tingsrättens avgörande står fast om Högsta domstolen inte beviljar besvärstillstånd, är det ett välkommet tillägg till möjligheterna för en snabbare handläggning av ärenden.

4.4. Fördelar med en domstolsprocess

För att inte ge en alltför ensidig bild av situationen bör en del övriga fördelar med domstolsprocessen även nämnas i korthet. Även om affärsjuridiska parter generellt kan bära skiljeförfarandets kostnader, är det ändå billigare för dem att anlita offentliga domstolar i den meningen att den rättegångsavgift som betalas till allmänna domstolar åtminstone i Finland generellt är mycket mindre än den administrativa avgift som betalas till ett skiljedomsinstitut. Vidare står staten för domarnas löner, medan parterna själva betalar skiljedomarnas arvoden i ett skiljeförfarande. Dessutom kan alla typer av tvister inte lösas i skiljeförfarande eftersom skiljedomarna till exempel inte har behörighet att avgöra straffrättsliga frågor. Skiljedomarnas möjlighet att till exempel besluta om vissa typer av interimistiska åtgärder är också det en omdebatterad fråga, medan behörigheten i dessa frågor är mycket tydligare för allmänna domstolar. Det finns därför många situationer där även affärsjuridiska parter kan dra nytta av de allmänna domstolarna.